

תוכן העניינים

ט	נפש לחבר – מתן אורם
1	מבוא
7	פרק 1: ילד ללא אָם
19	פרק 2: מבשר הרנסנס היהודי
42	פרק 3: בים הפתוח
54	פרק 4: מפובליציסט לסופר
72	פרק 5: פראג: רליגיוזיות מיסטית ומעבר
96	פרק 6: יורש למורשתו של לנדאואר
122	פרק 7: אפיקורס ירא שמים: ידידות עם רוזנצווייג
147	פרק 8: החסד הטרגי של המציאות היומיומית
177	פרק 9: פרופסור ופעיל פוליטי
214	פרק 10: למרות הכול
255	פרק 11: לא להשתייך
273	שלמי תודה
275	מפתח

מבוא

"לצער, אני נושא קשה ומורכב".

(מרטין בובר)

בהערותיה על הביוגרפיה האינטלקטואלית שלה ציינה חנה ארנדט: "איני מאמינה שיש תהליך חשיבתי כלשהו שאין בו חוויה אישית. כל מחשבה היא מחשבה שבדיעבד – הרהור על עניין או אירוע מסוים".¹ מחשבה הנובעת מהתנסות חווייתית דורשת מאמץ רב. חוויות הן רב-רובדיות, ולעתים קרובות אף סותרות; ויש חוויות ש"בבלי דעת" הותירו את רישומן במחשבתו של אדם, או "נשכחו בחפץ לב".² משימתו של הביוגרף היא אפוא לקבוע לאיזו מן החוויות נודעת השפעה על ההתפתחות האינטלקטואלית והאישית של הדמות הראשית בסיפור שלו או שלה; אבל לעשות זאת בזהירות ראויה אף בקריאת תיעוד כתוב, ובמיוחד זה של נשוא הביוגרפיה. אפשר שלטקסט יהיה "מחבר מרומז" שאינו זהה למחברו האמיתי; הדרך שבה נכתב טקסט והתקבל עשויה לשקף דמות מחבר שהיא שונה מן ה"אמת" שלו או שלה, או מאישיותו/ה המלאה, או לשקף אותה אך חלקית. זאת ועוד: כפי שסול בָּלוּ מודה, בהתחשב בכל התיקונים והקונוונים העדינים שמושקעים ביצירה, המחבר לעתים קרובות מופיע באופן שונה מהותית בכתיבה מכפי שהוא או היא בחיים האמיתיים.³ כל האתגרים הללו ניצבים כהחלט לפני כל ביוגרף של מרטין בובר. הכתיבה

1 Hannah Arendt, "What Remains? The Language Remains: A Conversation with Günther Gaus", in Arendt, *The Last Interview and Other Conversations*, Brooklyn, NY: Melville House, 2013, 34

2 Philip P. Wiener, "Some Problems and Methods in the History of Ideas", *Journal of the History of Ideas* 22, no. 4 (1961): 533

3 Wayne C. Booth, *The Rhetoric of Fiction*, Chicago, IL: University of Chicago Press, 1961, 137–144
מצוטט להלן אצל
השוו את דברי וורתי לגתה: "מבחינתי כל הקסם כולו של יצירתך נובע מן האישיות שאני מוצא שם, או מן האישיות שאני חושב שלתוכה אני מציץ". מתוך *The Correspondence of J.W. Worthy with Ancients and Moderns*. זמין במרשתת ב-<http://lettersfromthedustbowl.com/worthy.html>

לא הייתה לו קלה, כפי שהתוודה פעם באוזני עורך חסר סבלנות של אחד מאוספי מסותיו באנגלית: "אני רוצה שתדע אחת ולתמיד שאינני איש ספרות. כתיבה אינה העבודה שלי אלא חובתי הרצינית, המאוד רצינית. כשאני כותב אני עושה זאת במתח נורא".⁴ הוא היה מסוגל לכתוב כמה וכמה טיוטות ולהמשיך לתקן את כתביו ממהדורה למהדורה, למחוק פסקאות שלמות ולכתוב מחדש אחרות. בובר לא תמיד הסב את תשומת לבם של הקוראים לעדכונים ולתיקונים שהכניס במהדורות הבאות, אך הביוגרף שלו יכול לראות בתיקונים אלה רמזים לשינויים ביוגרפיים אפשריים והתאמות אינטלקטואליות.

הביוגרף, כפי שז'אנט מלקולם ציינה במחקרה על סילביה פלאת', הוא (ואפשר להוסיף, צריך להיות) באופן בלתי נמנע רדוף על ידי "חוסר ביטחון אפיסטמולוגי".⁵ הסיפור שמספר ביוגרף הוא פרשני מעצם טבעו. הביוגרף המלקט עובדות ומעריך את חשיבותן הביוגרפית בוחר לעיתים קרובות אותן עובדות אשר תומכות בסיפור שהוא או היא בנו על מנת ליצור קו סיפור עקבי.

כדי לצמצם למינימום את המגמתיות הבלתי נמנעת של הסיפור שבכתיבתי, ראיתי לנכון למצוא את הרמזים אצל בובר עצמו. הסיפור שאני מגולל על חייו ומחשבתו מעוצב על פי מה שהוא מספר בראש ובראשונה בהתכתבות – ארכיב מרסין בובר שבספרייה הלאומית של ישראל מכיל יותר מ-50 אלף מכתבים בין בובר ומאות מכותבים; כמו כן בהערות סוגריים אוטוביוגרפיות הפזורות על פני כתביו. לעיתים מזומנות הוא גם כתב שירה בתגובה לאירועים וחוויות, ומעט מאוד ממנה פורסם.⁶ בערוב ימיו כתב בובר מסה קצרה שנושאה "פרגמנטים אוטוביוגרפיים", ובהקדמה לה ציין: "לא יכולה להיות כאן שאלה של סיפור חיי האישיים... אלא רק של מתן דין וחשבון על כמה רגעים שמבטי לאחור מעלה על פני השטח, רגעים שהייתה להם השפעה מכרעת על טבעה של מחשבתי וכיוונה".⁷

לכן, בובר עמד על כך שאם יכתוב מישו את הביוגרפיה שלו, היא חייבת להיות ממוקדת במחשבתו, ועל הרגעים המכוננים הללו לבוא בחשבון: "הפילוסופיה שלי", כתב, "משמשת חוויה, מצב נתפס שהיא כוננה כדי ליצור תקשורתיות. לא

4 בובר אל מרסין פרידמן, אוגוסט 1956, ארכיון מרסין בובר, הספרייה הלאומית בירושלים, תיק 217a.

5 Janet Malcolm, *The Silent Woman: Sylvia Plath and Ted Hughes*, New York: Vintage, 1994, 154.

6 יותר ממאה משיריו הגרמניים של בובר פורסמו לאחרונה עם הערות של ברנד ויטה בתוך Martin Buber *Werkausgabe*, vol. 7: *Schriften zu Literatur, Theater und Kunst*, Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus, 2016.

7 Buber, *Meetings: Autobiographical Fragments*, ed. by Maurice Friedman, London: Routledge, 2002.

הייתי רשאי להגיע אל מעבר לחוויותי, ומעולם לא רציתי לעשות כן. הייתי עד לחוויה ופניתי לחוויה. החוויה שהייתי עד לה מוגבלת מטבעה. אבל אין להבין אותה כסובייקטיבית... אני אומר למי שמקשיב לי: 'זוהי החוויה שלך'. אני חייב לומר זאת פעם נוספת: אין לי משנה סדורה. אני רק מצביע על דבר מה... במציאות שאינו נראה או נראה מעט מאוד. אני אוהז בידו של מי שמקשיב לי ומוליכו אל החלון. אני פותח את החלון ומצביע על מה שבחוץ".⁸

בובר היה, לפיכך, זהיר מכל ביוגרפיה שניסתה להתחקות אחר המקורות הפסיכולוגיים של רעיונותיו וכתביו, ובכך לצמצם – ולצמצם אותו – לכלל קריאה סובייקטיבית ייחודית, ולכן קריאה ספקולטיבית. בתשובה לדוקטורנט אמריקאי שעסק בכתבת ביוגרפיה פסיכולוגית השוואתית של בובר וקירקגור, מחה בובר:

איני מעוניין כלל לעסוק בי האדם כ"סובייקט", ואני בהחלט סבור שאיני מחויב לעשות זאת... קיבלתי עלי מעין שליחות, אם אפשר כך לומר, להראות לבני אדם כמה מציאויות; ואני מנסה לעשות זאת באופן הראוי ביותר שאפשר. להרהר מדוע קיבלתי זאת עלי... לא רק שאין בי משיכה לזה, אלא אפילו אין טעם בכך. יש בני אדם הרוצים להסביר עצמם לעולם. קירקגור כך עשה; אני לא. אני אפילו לא רוצה להסביר את עצמי לעצמי.⁹

דעותיו של בובר בנושא זה היו רב-שכבתיות. פעם כתב לפרנץ רוזנצווייג שכדי להבין מדוע בהגיעו לבגרות דחה מעליו את עול שמירת המצוות, "הייתי צריך לספר לך אודות ההיסטוריה הפנימית ואף החיצונית של 'ילדותי'".¹⁰ ובכל זאת, כפי שציין, המאבק שלו ביהדות המסורתית שבה גדל דהדד את מאבקם של היהודים בני דורו, במיוחד אלה שבאו ממזרח אירופה. מן הראוי אפוא שרבות מחוויותיו ואורחותיו לא ייחשבו ייחודיות או אישיות מובהקות, אלא כייצוג של מה שהתנסו בו רבים בני זמנו – ביטויים של השאלה החיה המורכבת, שנולדה עם המעבר של היהדות אל העולם המודרני, כיצד להמשיך להזדהות כיהודים.

הסיפור שבחרתי לספר על בובר מתיישב עם תפיסתו של אדוארד סעיד את הזהות כ"עיקרון ההנפשה של ביוגרפיה". הביוגרף מבקש להבין חיים באופן שמחזק,

8 Martin Buber, "Replies to My Critics", in *The Philosophy of Martin Buber*, ed. by Paul A. Schilpp and Maurice Friedman, LaSalle, IL: Open Court, 1967, 691–695

9 בובר אל מיצ'ל ברפורד, 26 בדצמבר 1952, בתוך Nahum N. Glatzer and Paul Mendes-Flohr (eds.), *The Letters of Martin Buber: A Life of Dialogue*, trans. by Richard Winston, Clara Winston, and Harry Zohn, New York: Schocken, 1991

10 בובר אל פרנץ רוזנצווייג, 28 בספטמבר 1922, בתוך Rosenzweig, *On Jewish Learning*, ed. by Nahum N. Glatzer, New York: Schocken, 1955, 110f.

מגבש ומבהיר "זהות ליבה", המזוהה לא רק עם עצמה, אלא במובן מסוים גם עם ההיסטוריה של התקופה שבה היא התקיימה ושגשגה.¹¹ כדי לאפיין את הזהות ואת מערך השאלות שאני סבור שהעסיקו את בובר לאורך חייו וקבעו את מהלך הביוגרפיה האינטלקטואלית שלו, נעזרתי בהבחנה של מה שארתור כהן כינה "היהודי הטבעי והעל-טבעי".¹² "היהודי העל-טבעי" מחויב לייעוד של דתו הנצחית של העם היהודי כפי שהגדירו אותו התורה (בהתגלות אלוהית) והמסורת הרבנית;¹³ "היהודי הטבעי" נתון לתהפוכות ההיסטוריה ולנסיבות חברתיות. בחברה היהודית המסורתית, האינטרסים היומיומיים של היהודי הטבעי הוכפפו לייעוד העל-טבעי של עם ישראל. אבל עם האמנסיפציה, פתיחת שערי הגטו ומתן הזדמנויות כלכליות וחברתיות חדשות, "היהודי הטבעי" גבר – והמאבק נגד אנטישמיות ולמען שוויון פוליטי מלא האפיל לעתים קרובות על "היהודי העל-טבעי".

ככל שהתפתחו חייו ומחשבתו כן היו מעייניו של בובר נתונים יותר ויותר במלואם להאחדה מחדש של היהודי הטבעי והעל-טבעי. הוא היה קשוב למאבקים היהודיים על הכבוד הפוליטי והחברתי, אך עמד על כך שהפוליטיקה של היהודי הטבעי, במיוחד כפי שהיא מתבטאת בציונות, תונחה על פי העקרונות המוסריים והרוחניים המכוננים של היהודי העל-טבעי. הוא עיבד את העקרונות הללו במסגרת של הומניזם מקראי (ולחלופין, הומניזם עברי), המתאר אותם כמתקיימים על ידי איזון דיאלקטי בין הפרטיקולרי לאוניברסלי. בובר סבר כי נאמנותו הבלתי מתפשרת של יהודי לעם היהודי אינה צריכה לערער את העמידה המתמשכת במחויבויות הקוסמופוליטיות והעל-לאומיות שלו או שלה, ולהפך. במסתו "חסידות ואדם מודרני" הוא הביע זאת בבירור: "לעתים קרובות אומרים לי כי עלי לשחרר תפיסה זו [של חסידות] מ'שורשיה היהודיים המגבילים', כפי שאנשים אוהבים לומר זאת, ולהכריז עליה כתורה אנושית ללא עוררין. נקיטת דרך אוניברסליסטית כזאת תהא אך שרירותיות בעבורי. כדי לספר לעולם מה ששמעתי איני חייב לצאת לרחוב. אני יכול להישאר עומד על מפתן דלת בית אבותי: גם כאן המילה [במשמע אוניברסלי] שבוטאה אינה תועה".¹⁴

אתגר האיזון בין אחריות פרטיקולרית לאוניברסלית מסמן את מסלול הביוגרפיה

Edward W. Said, *Reflections on Exile and Other Essays*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000, 462 11

Arthur A. Cohen, *The Natural and the Supernatural Jew: An Historical and Theological Introduction*, New York: McGraw-Hill, 1962 12

יהודי זה אינו זהה עם מה שנקרא בלקסיקון הישראלי "יהודי דתי", יהודי שומר מצוות על פי ההלכה. 13

Buber, *Hasidism and Modern Man*, introduction by David Biale, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015, 42 14

האינטלקטואלית של בובר. הוא ניהל מחדש ללא הרף את היחסים ביניהם, תוך שהוא חומק מכל עמדה אידיאולוגית מוחלטת. תכונה זו הפעימה את חנה ארנדט, שראתה בכך סגולה לא שכיחה. בביקורה את בובר הזקן, היא התפעלה מפתחותו כלפי השקפות שונות: "הוא באמת סקרן – משתוקק לדעת ולהבין את העולם. קרוב לשנתו השמונים הוא יותר מלא חיים ופתוח מכל הדעתנים הדוגמטים והיודעי-כול. יש בו עצמאות אינטלקטואלית מובהקת שמוצאת חן בעיניי".¹⁵ בובר עצמו ציין פעם אחת: "להיות זקן זה נהדר, כל עוד האדם יודע מה זה להתחיל מחדש".¹⁶

בובר סבר כי במוזיקה של באך מצא לראשונה את נחישותו להתנגד לפשטנויות קלות מדי. כסטודנט בן עשרים באוניברסיטה של לייפציג נכח לעתים קרובות בקונצרטים של באך בכנסיית תומס הקדוש המפורסמת שבכיר. ועל הקונצרטים האלה העיר כך: "ייתה זה מיותר להתחייב לומר, ובעצם, איני יכול אפילו להבהיר לעצמי – כיצד השפיע באך על דרך מחשבתי. [אבל] הטון של חיי השתנה בכירור באופן כלשהו, ובכך גם מחשבתי".¹⁷ וכך הביע בכתב את רשמיו מהאזנתו למוזיקה הפוליפונית והקונטרטה-פונקטואלית של באך: "אט אט, בהיסוס, התפתחה [בי] תובנה על המציאות הבעייתית של הקיום האנושי ולגבי האפשרות השברירית לעשות עמה צדק. באך עזר לי".¹⁸ הניסיון שזימנה לו המורכבות של המוזיקה של באך שופך אור חדש על מה שהוא ראה כמעין פולחן בוסר של פרדיננד לאסל, הסוציאליסט בן המאה התשע-עשרה, שבובר היה מוקסם מכתביו. "הערצתי את התשוקה הרוחנית [של לאסל], ואת נכונותו, הן בחיים האישיים הן בציבוריים, לסכן את חייו. מה שהיה בעייתי בטבעו נעלם מעיני; זה אפילו לא העסיק אותי".¹⁹

בהתוודות אוטוביוגרפית זו אני שומע אזהרה, להימנע מתיאור שטוח או פשטני של חיי בובר ומחשבתו. לכובר היו חולשות כמו לכל אדם. הוא היה מצולק מפציעה של ילדות עשויה, ולכן היה לעתים נרקסיסט ושקוע בעצמו, ולעתים קרובות מוקע אלי קלון על מה שאחדים ראו בו התנהגות שאינה עולה בקנה אחד עם עקרונותיו התובעניים. אנקדוטות רבות נפוצו (בפרט ב"ישוב" בתקופת המנדט, וגם לאחר מכן) על כישלונו של בובר להיות דיאלוגי באמת, אדם ממין "אני-אתה". אלא שמבחינה אפיסטמולוגית, אנקדוטות הן דו-משמעיות, כי "דעותיו של פטרוס על

Hannah Arendt, *Das private Adressbuch 1951–1975. Mir ist, als müsste ich mich selbst suchen gehen*, ed. by Christine Rischer-Defoy, Leipzig: Koehler & Amelang, 2007, 84 15

Buber, *Eclipse of God: Studies in the Relation between Religion and Philosophy*, New York: Harper and Row, 1979, 6 16

Meetings, 38 17

שם, 40. 18

שם, ה"ש 38. 19

פאולוס, לעתים קרובות מאוד, מספרות לנו יותר על פטרוס מאשר על פאולוס.²⁰ על כל פנים, ברור שבובר לא היה אדם מושלם – אף שהיה אנושי לחלוטין. בובר היה דמות שנויה במחלוקת. הוא עורר דעות לוחטות, לעתים קרובות סותרות, הן ביחס לאישיותו, הן ביחס להגותו. גרשום שוקן, עורך עיתון הארץ, סיפר שיום אחד הלך עם ש"י עגנון: "טיילנו בסביבת תלפיות ושאלתי אותו מה יחסו לבובר. עגנון נעצר בהליכתו ואמר: אני רוצה לומר לך דבר. יש אנשים שלגביהם אתה צריך להחליט פעם אחת, אתה אוהב אותם או אתה שונא אותם. אני החלטתי לאהוב את בובר".²¹

20 Wiener, "Some Problems and Methods", 533

21 גרשום שוקן, "מרכלים על בובר", הארץ, 30 בספטמבר 1988.

בים הפתוח

"לכל המסעות יעדים נסתרים
שהנוסע לא מודע להם".

(מרטין בובר)

מסעו של בובר בים הפתוח החל כמה שנים לפני כן, ממש בתחילת לימודיו באוניברסיטה. מיד לאחר שפרק את מיטלטליו יצא מרטין בן השמונה-עשרה לחקור את הנוף התרבותי והאינטלקטואלי של "ביתי המקורי, שכעת זר [לי]... עיר ינקותי לימדה אותי מדי יום, עדיין בשפה לא ברורה, כי עלי לקבל את העולם ולהרשות לעצמי להתקבל על ידו; היא אכן הייתה מוכנה להתקבל".¹ עם הזמן גילה בובר כי עליו לפתח גישה ייחודית משלו לעולם שהיה מוכן לקבל אותו; גישה זו התפתחה בהדרגה, במהלך העשורים הבאים, והתגבשה לכדי תגובה למציאות היומיומית, או למה שהוא עתיד לכנות "חיי הדיאלוג". כסטודנט צעיר באוניברסיטה, ובלהט גואה לפרוץ מעבר למגבלות הקרתנות של העולם המוגן אינטלקטואלית וחברתית של נעוריו בלמברג, העמיק בובר בחקר התנועות האינטלקטואליות המתחרות. הוא למד להכיר את הדוקטרינות והאידיאולוגיות שהשתקפו בחיי התרבות התוססים אשר אפיינו את מרכז אירופה של fin de siècle – משירתה של וינה הצעירה ועד הניאורומנטיציזם, מן האתיקה האנטי-בורגנית של תנועת הצעירים עד הסוציאליזם האוטופי, ממיסטיציזם ומיתוס עד מעמקי הפסיכולוגיה. הוא היה מצוי במגוון רחב של רעיונות ומגמות אינטלקטואליות, במיוחד בתיאטרון ובאמנויות – שאליהן נמשך האינטלקט שוקק החיים שלו – אשר הרחיקו אותו מהאוניברסיטה. כפי שכתב לפאולה, הוא גילה משהו נוקשה באופי העבודה והלימודים האקדמיים,

"עבודת פרך".² בהסברו לפאולה, שזה עתה ילדה את בנם הראשון, מדוע אין זה אפשרי שיכתוב את עבודת הדוקטורט שתסלול את הדרך לקריירה של פרופסור באוניברסיטה, הוא טבע את המונח *Stundenmenschen* למי שמבלים שעות רבות בהרהורים מלומדים פרטניים של זוטי דברים.³ כעבור שנה, אחרי לידת בתם השנייה, הפציר בה שתבין מדוע המשיך לדחות את כתיבת הדיסרטציה:

מעל לכול התברר באופן מכאיב שאני מוכרח לאסוף את עצמי בכל כוחי, ושאני חייב בחודשים הקרובים, או יותר נכון בשבועות הבאים, להשיג משהו. אחרת אאבד את השריד האחרון של יוזמתי האמנותית... את יודעת שאין לי כישרון עצום; אני מוכרח לשמור על רסן מתוח... את חייבת להבין, יקירתי, זה עניין של חיים ומוות. מה שמונח כאן על כף המאזניים הוא פשוט האמנות שלי: אם אניח לעצמי ללכת [בתלם האקדמי], אבול – זה ברור. אחר כך אוכל להמשיך לעצב את עצמי כמרצה באוניברסיטה ובכלל כבורגני נכבד. אבל חסל סדר יצירה של משהו חיוני.⁴

בנחישות נחרצת הוא הצטרף להתנגדות של בני־דורו למה שניטשה הנערץ עליו כינה בלעג *Bildungsphilister* – משכילים צרי אופק – ששלטו באוניברסיטאות והפיצו "השכלה קלוקלת" ותפלה, ריקה מתשוקת קצב החיים כפי שחיו אותם וכפי שנחוו.⁵

בובר ראה עצמו אפוא כחלק מן המלומדים הלא־אקדמאים שחיו בשולי האקדמיה – מי שהסוציולוג קרל מנהיים כינה, לא בכדי, "אינטלקטואלים צפים". הם רכשו השכלה באוניברסיטה, עקבו אחר הדיונים המלומדים שהתקיימו בה, אך בזו לה ושמרו מרחק ממנה. כעבור שנים עטה בובר באי־רצון את גלימת הפרופסור, אך טען בגאווה כי נותר זר לאוניברסיטה. לחבר הסביר: "מעולם לא שאפתי לקריירה אקדמית".⁶

בובר וחבריו המלומדים, זרים מתריסים, הרשו לעצמם לחצות את גבולותיהן של הדיסציפלינות האקדמיות, והסתכנו בכך שידבק בהם הגנאי של הדיוטות. בכל הקשור לפרסומים הם העדיפו את סוגת המסה כצורת הביטוי שמאפשרת את מה

2 בובר אל פאולה וינקלר, 4 באוגוסט 1900, בתוך *Letters, 72; Briefwechsel*, 1:156

3 השוו "Ich taue nicht zum Stundenmenschen", שם.

4 בובר אל פאולה וינקלר, 26 ביולי 1901, בתוך *Letters, 73; Briefwechsel*, 1:159

5 Friedrich Nietzsche, *Unzeitgemäße Betrachtungen. Erstes Stück: David Strauss: Der Bekenner und der Schriftsteller*, ed. by Giorgio Colli and Mazzino Montinari, vol. I, pt. 2, Munich: De Gruyter, 1999, 169

6 בובר להוגו ברגמן, 29 ביוני 1933, בתוך *Letters*, 406

שריצ'רד רורטי מתאר "גילוי של דרכי הבעה טובות יותר, מעניינות יותר ופוריות יותר".⁷ הכתיבה המסאית אפשרה "נסיינות" רטורית וחדשנות, וכן מארג נבחר של נושאים, דיסציפלינות ואופני שיח. המסות גם דנו לעתים קרובות בסוגות ספרות והגות שעדיין לא זכו להכרה או הערכה מן האקדמיה, בין השאר פולקלור, מיתוס ומיסטיקה – ביטויים של חוויה אנושית שבובר עתיד להקדיש להם את כתביו הראשונים ואשר באמצעותם עשה לו שם מעבר לחוגים היהודיים.

למרות האמביוולנטיות שלו כלפי האקדמיה וגישת ההוראה והמחקר ששררה בה, בובר המשיך בלימודיו באוניברסיטה. שכר הלימוד שהיה נהוג אז באוניברסיטאות המרכזיות של אירופה היה מינימלי; כל עוד למד, הוא נהנה מן התמיכה הכספית של סבו וסבתו ואביו להוצאות המחיה שלו. הבעיה העיקרית שלו הייתה כיצד להסתדר עם הקצבה הזאת כאשר עליו לפרנס אשה ושני ילדים, שאת דבר קיומם עדיין לא הודיע – לא לסבו וסבתו ולא לאביו. בסמסטר החורף של 1900/1899 השתתף בשיעורים בברלין ונרשם לקורסים של שני פרופסורים שנודעה להם השפעה מכוננת על עיצוב אופקיו הפילוסופיים: וילהלם דילתי וגיאורג זימל.

דילתיי, שבובר התייחס אליו עד סוף ימיו כאל "המורה שלי", נודע כמי שכוונן את ההבחנה בין מדעי הטבע למדעי הרוח.⁸ הוא תיאר את מדעי הטבע כחקר תופעות אמפיריות הכפופות לחוקים הפיזיקליים של סיבה ותוצאה, ולכן ניתנות ל"הסבר"; בעוד שמדעי הרוח מתמקדים בביטויים של Geist, חיי התודעה והרוח – חוויות פנימיות שיש "להבין", לא להסביר. כדי להבין מדוע ילד בוכה, לא מבקשים להסביר את סיבת בכיו של הילד באמצעות ניתוח ההרכב הכימי של הדמעות, או התהליך הפיזיולוגי של הדמעות, אלא שואפים להבין את החוויה הפנימית החיה (Erlebnis) שמניעה את המצב האמוציונלי של בכי. הבנה (Verstehen) של הניסיון הנחוה של אחרים, והאופנים שמגלמים אותו, דורשת כניסה מדומיינת לתוך חווייתו של הזולת (Nacherleben).

הבנה היא אפוא פעולה של פרשנות אמפתית, אבל פרשנות (דרך הבנה) של חוויה אינה עניין סובייקטיבי בלבד; הגישה אל החוויה הפנימית של אחרים נעשית בעיקר מבעד לביטוייה בשפה, למחוות או ליצירה אמנותית. אנו מבינים את חווייתם הפנימית של אחרים מבעד למבנים המוכרים מבחינה תרבותית שנותנים ביטוי לחוויה הזאת. לפענוח הפרשני של חוויית הזולת – כגון בכי של מי שנפגע פיזית או נפשית – יש השפעה דיאלקטית של הכרה בייחוד הסובייקטיבי של החוויה של

Richard Rorty, *Philosophy as the Mirror of Nature*, Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979, 60

Buber, "Das Problem des Menschen" (1947), in Buber, *Werke: Schriften zur Philosophie*, Munich: Kösel, 1962, I:317

אותו אדם המאפשר לזהותה מבעד למבנים מוכרים, באופן של חוויה שהמפרש יכול לזהות כחוויה שקרתה לו או לדמיין שהתרחשה בו.⁹ בערוב ימיו נזכר בובר בדמותו של דילתיי, ש"היה מורה חשוב במיוחד; ולו אני חב חוב גדול בפרט לגבי ההבנה ההיסטורית".¹⁰ הנחת היסוד של הבנה היסטורית היא שאחרים אינם רק הרחבות של עצמך; לפיכך, אנו מגיעים להבנה של אחרים דרך התקרבות לאחרים המתקרבים אלינו מן החוץ – ומפרשים את חוויות חייהם "שעברו אובייקטיביזציה" (דיבור, כתיבה, אמנות) – מבעד לחוויות אישיות אנלוגיות. בגישתו של דילתיי להבנת ההיסטוריה אנו יכולים להבחין בזרעיה של פילוסופיית הדיאלוג המאוחרת של בובר, במקום שאחרותו של הזולת – מה שהוא עתיד לכנות ה"אתה/את" (Du) – מקבלת הכרה וניחנת בכבוד קוגניטיבי וקיומי אוטונומי. ל"אמנות הפרשנות" של דילתיי נודעה חשיבות מיידית להתפתחותו האינטלקטואלית של בובר, והוא למד בעזרתה לקרוא טקסטים כתפיסה של חוויה חיה שהם נותנים לה ביטוי.¹¹

אפשר שאותה מידת חשיבות להתפתחותו האינטלקטואלית של בובר נודעה לתפיסתו של דילתיי את הדת כמהות שאינה מוגבלת לעבודת אלוהים ממוסדת ולדוקטרינות תאולוגיות. דילתיי ביקש לחשוף את טבעם הפנימי של חיי הדת, בסוברו שתודעה דתית אינה רק מצב רוחני פנימי, אלא השקפה נתונה על המציאות. כפי שניסח זאת בדבריו שכתב ביומן: "זה אומר לחקור את הדת לא כל כך בעבודת אלוהים הממוסדת שלה ובדוקטרינות התאולוגיות שלה, כמו בנבכי החוויה האנושית" כדי לשקם את "השקפת העולם הדתית-פילוסופית שנקברה תחת חורבות התאולוגיה והפילוסופיה שלנו".¹² הסלידה העמוקה המיוחסת לדילתיי מספקולציות מטאפיזיות בפילוסופיה או בדת הדהדה גם היא אצל בובר.

Wilhelm Dilthey, "The Understanding of Other Persons and Their Life-Expressions", 9
trans. by J.J. Kuehl, in Patrick Gardiner (ed.), *Theories of History: Readings in Classical and Contemporary Sources*, New York: Free Press, 1959, 213–225

בובר אל קרלפריד גרינדר, לא מתוארך, מציטט אצל 10
Gründer, "Wilhelm Dilthey's Tod vor fünfundsiebzig Jahren", in *Dilthey-Jahrbuch für Philosophie und Geschichte der Geisteswissenschaften*, vol. 4, ed. Frithjof Rodi, Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1987, 226 הזה.

Dilthey, *Die Entstehung der Hermeneutik* (1900), in Wilhelm Dilthey, *Gesammelte Schriften*, Stuttgart: B.G. Teubner, 1987, 320 11
Steven Kepnes, *The Text as Thou. Martin Buber's Dialogical Hermeneutics and Narrative Theology*, Bloomington, IN: Indiana University Press, 1992

Dilthey, *Der junge Dilthey: Ein Lebensbild in Briefen und Tagebüchern, 1852–1870*, 12